

Svensk polisforskning om utsatta områden

Denna text belyser översiktligt forskning om polisarbete i utsatta områden.¹ Översikten utgår från 20 publikationer från Brås samling med svensk polisforskning.² Brå valde ut publikationerna utifrån att de skulle ha givits ut de senaste fem åren, handla om polisarbete i utsatta områden, och innehålla information som var användbar för polisen.^{3,4}

Samverkan är det ämne som är det klart vanligaste i litteraturen om polisarbete i utsatta områden. Ett annat vanligt tema bland publikationerna är studier om hur olika tekniska hjälpmedel, exempelvis kamerabevakning, kan fungera i polisarbetet i utsatta områden. Vidare berör en handfull studier polisens användning av kontroller i utsatta områden och ungefär lika många berör relationsskapande arbete. Det finns också flera studier som inte går att placera in i något tema.

Studier om samverkan

Utsatta områden har ofta många och komplexa problem – som unga i kriminalitet – som exempelvis socialtjänsten, skolan och polisen arbetar med. För bäst effekt behöver dessa aktörer samverka med varandra, menar forskarna. Samverkan med olika aktörer – till exempel olika trossamfund och föreningar – kan också vara ett viktigt verktyg för att skapa ett ökat förtroende för polisen. I de aktuella studierna skedde samverkan enligt samma modell – en samverkansmodell som innebär att man arbetar systematiskt och kunskapsbaserat⁵.

Det framgår av flera studier att samverkan kan vara svår att få till. Normen att samverka är stark och samverkan kan lätt bli ett mål i sig.⁶ I en studie om samverkan i ett särskilt utsatt område, såg forskarna att polisen och de andra parterna i samverkan hade svårt att identifiera vad de egentligen skulle samverka om. Ibland det blev *för mycket* samverkan – parterna samverkade även när de aktuella problemen kanske hade lösts bäst av var och en för sig. I vissa situationer blev det i stället *för lite* samverkan, som när samverkansgruppen stötte på dödligt våld – och helt lämnade över till polisen, trots att det, enligt forskarna, fanns utrymme att samverka kring exempelvis information och trygghetsfrågor. I sina slutsatser skriver forskarna att grupper, precis som individer, utvecklar vissa färdigheter. Den grupp de studerade hade till exempel färdigheter att samverka om mopedåkning och nedskräpning, men inte om dödligt våld i ett särskilt utsatt område. Vid sådana komplexa problem i utsatta områden är det inte säkert att samverkansmodellen fungerar.

¹ Det är inte en vetenskaplig kunskapsöversikt som på ett metodiskt sätt har gått igenom forskningslitteratur utifrån i förväg uppställda kriterier. Snarare bör den ses som en mindre djupgående översikt.

² Mer information om Brås samling finns på webbsidan bra.se/polisforskning.

³ Detta för att de ska kunna bidra till att polisen och andra aktörer kan arbeta mer kunskapsbaserat. I instruktionen för Brå står det att myndighetens arbete med Svensk polisforskning ska bidra till att verksamheterna inom det kriminalpolitiska området bedrivs kunskapsbaserat.

⁴ Mer forskning om utsatta områden kan finnas på andra håll, denna översikt bygger enbart på den forskning som finns i Brås databas med svenska polisforskning.

⁵ Alstam och Forkby 2022, Gerell m.fl. 2020, Sonander och Heraclitos 2020

⁶ Alstam och Forkby 2022, Gerell m.fl. 2020

Flera exempel på framgångsfaktorer

En liknande samverkansmodell användes vid ett gemensamt arbete mot drogförsäljning vid Rinkebys tunnelbanestation i Stockholm.⁷ Här var det mycket tack vare denna – att man arbetade systematiskt enligt modellen – som man fick ett gott resultat och drogförsäljningen minskade. En annan viktig framgångsfaktor var att alla parter såg drogförsäljningen som ett prioriterat problem, och tilldelade resurser i form av tid och kompetenta personer.

Nedan följer en lista på framgångsfaktorer och rekommendationer för samverkan i utsatta områden. Det är råd som återkommer i litteraturen⁸.

- Kommunikationen är viktig, att få ut information om samverkan till de som berörs, både externt och internt. Ta gärna hjälp med detta.
- Se till att ha en samsyn när det gäller problembilden och lägg tid på att formulera denna.
- Att analysera orsakerna till problemen är svårt, ta hjälp här.
- Börja med ett avgränsat problem. Det är lätt att bli överväldigad av alla utmaningar i ett utsatt område. För att komma igång börja med en mindre tårtbit av den sammanlagda kakan. Ha samtidigt en långsiktig plan.

I studierna om samverkan är det oftast samverkansprocessen i sig som studeras. Ett alternativ skulle kunna vara att studera vilken effekt samverkan har på brottslighet eller trygghet, men görs bara i en av studierna.⁹

Studier om tekniska hjälpmedel vid polisarbete

Fyra studier i denna översikt utvärderar olika tekniskt inriktade initiativ för polisarbete i utsatta områden.¹⁰ I detta stycke diskuteras drönarhjälpmedel och kamerabevakning. Studierna om dessa visar lovande resultat, men forskarna trycker också på att hjälpmedlen alltid ska ses som ett komplement, snarare än den enda lösningen. Det är viktigt att alltid göra en noggrann analys innan man använder kamera- eller drönarbevakning. Sådana hjälpmedel kan ge effekt vid vissa typer av brott i en viss kontext, men vara verkningslösa mot andra brottsproblem. Två av studierna visade till exempel att kamerabevakning fick en viss positiv effekt när det gällde våldsbrottsligheten, men ingen effekt på egendomsbrott i de utsatta områdena.¹¹

Nedan följer en lista på vilka plus och minus studierna pekar mot när det gäller kamera- och drönarövervakning i utsatta områden:

- + Kameror och drönare kan vara en hjälp i underrättelsearbetet – i drönarstudien kunde polisen till exempel få information om ungdomar i riskzonen och vilka som umgicks i olika grupperingar.
- + Tekniska hjälpmedel kan vara till hjälp i utredningsarbetet, men en av studierna visade att de inte hade någon större effekt på uppkläringen av brott.

⁷ Sonander och Heraclitos 2020

⁸ Hallin 2019, Persgård 2020, Sonander och Heraclitos 2020, Sundqvist m.fl. 2021

⁹ Sonander och Heraclitos 2020

¹⁰ Ellberg och Gerell 2020, Gerell 2020, Kronkvist m.fl. 2019, Pilemalm m.fl. 2020

¹¹ Gerell 2020, Kronkvist m.fl. 2019

+ Kamerorna kan vara en trygghet för poliser som kör in i områden där det förekommer kränkningar mot blåljuspersonal.

- Kameraövervakning kan göra att brottsligheten flyttar sig, till exempelvis innergårdar eller trapphus.
- Hjälpmedlen är resurskrävande – det krävs att någon tittar/opererar hela tiden för att få effekt.
- Det krävs god intern kommunikation, så att utredare och andra som kan vara hjälpta av kamerorna vet om att de finns och hur de fungerar.
- Studierna visade inga säkra positiva effekter när det gällde tryggheten i områdena, men det var också svårt att studera detta.

Studier om polisens närvaro och kontroller

Polisens höga närvaro och kontroller i utsatta områden är temat för ett flertal studier.¹² De senaste decenniernas narkotikapolitik har bidragit till att polisen kontrollerar allt fler för ringa narkotikabruk, enligt en studie från 2022.¹³ Unga om bor i utsatta områden kontrolleras i större utsträckning än andra, vilket riskerar att påverka deras syn på rättsväsendet negativt. Bilden bekräftas i en trygghetsundersökning i Järvaområdet i Stockholm.¹⁴ Den visar att en stor andel – 74 procent – av männen/pojkarna hade stoppats av polis det senaste året. Det framgick också att förtroendet för polisen var lågt – många kände sig till och med otrygga av polisens närvaro. Studiens forskare menar att problematiken kännetecknas av så kallad ”overpolicing” och ”underpolicing” samtidigt. Polisen är närvarande i utsatta områden och överkontrollerar, overpolicing. Samtidigt pågår underpolicing, eftersom brottsligheten och otryggheten är hög. Vidare hade många i studien högt förtroende för civila organisationer, men forskaren menar att det måste vara polisen och övriga samhället – inte civilsamhället – som säkerställer stöd och trygghet.

Det finns ytterligare ett par studier som tar upp problematiken med polisens kontroller i utsatta områden. Flera nämner att det är viktigt att polisen genomför kontroller på ett respektfullt sätt och berättar varför de gör kontrollen.¹⁵ Polisen bör lyssna på ungdomar och ta det de säger på allvar – exempelvis när de pratar om upplevelser av rasism – utan att för den sakens skull alltid hålla med dem.¹⁶ Målet är att ha goda samtal – det stärker relationerna mellan polis och unga och kan öka förtroendet för polisen.

Studier om relationsskapande arbete

Just relationsskapande som ett arbetssätt tas av flera upp som en nyckel till att lyckas med polisarbetet i ett utsatt område.¹⁷ I utanförskapsområden byggs identiteten hos de boende – främst de unga – ofta upp som ett försvar mot omvärldens negativa bild. Det blir en slags motståndsidentitet och polisen blir en del av det man gör motstånd emot.¹⁸ Relationsskapande

¹² Estrada m.fl. 2022, Gerell m.fl. 2020, Lindström 2020, Pettersson 2020, Schclarek Mulinari 2022,

¹³ Estrada m.fl. 2022

¹⁴ Schclarek Mulinari 2022,

¹⁵ Gerell 2020, Lindström 2020, Pettersson 2020,

¹⁶ Pettersson 2020

¹⁷ Eriksson 2022, Eriksson och Sundqvist 2022, Gerell 2020, Gerell och Ellberg 2021, Lindström 2020, Pettersson 2020

¹⁸ Eriksson 2022, Lindström 2020

insatser kan dock bryta detta. Olika forskare utgår från lite olika teorier och arbetssätt, men det som nämns mest i litteraturen är så kallad community policing. Det innebär kortfattat att polisen arbetar för att stärka relationen med lokalsamhället, genom bland annat synlighet, dialog och samverkan.¹⁹ Syftet är att få en bättre bild av de boendes behov, och att polisen och de boende ska arbeta tillsammans för ökad trygghet och säkerhet. Insatserna ska få de boende att vilja interagera mer med polisen, och i förlängningen ge tips, vittna och anmäla brott.

Community policing har i internationella utvärderingar ofta visat ge ökad tillit till polisen och stöket i områdena upplevs minska. Däremot finns inte så starkt stöd för att brottsligheten minskar.²⁰ Community policing är också förknippat med vissa problem, som att arbetssättet bygger på att det finns områdespoliser som kan analysera vilka åtgärder som behövs, som arbetar långsiktigt och känner området. Den typen av resurs finns dock långt ifrån i alla lokalpolisområden i Sverige.²¹

Community policing bygger alltså på att polisen och de boende söker en gemensam bild av områdets problem. I en studie i ett utsatt område såg dock forskarna att de boende hade en mer komplex problembild än polisen. De boende såg till exempel de unga med koppling till kriminalitet *både* som stökiga och som några som faktiskt var "områdets barn". Ungdomarna kunde normerna – som att vara artiga mot äldre och veta vad som gällde i området – och var en del av områdets "vi". Poliserna däremot, såg dessa unga enbart som "buset", några de skulle plocka bort. Forskarna menar att om poliserna skulle få en bättre förståelse för normerna och lägga ner tid och engagemang på att lära känna området, så skulle de kunna bli en del av "vi"-et och få enklare att arbeta i området.

För en sådan typ av polisarbete krävs en viss sorts poliser, som klarar av att arbeta både gränssättande och relationsskapande.²² De behöver vara inlyssnande samtidigt som de på ett väl avvägt sätt kan använda sig av tvång i de situationer det behövs. Flera forskare skriver om olika polisstilar, och pekar på vikten av att rätt typ av polis arbetar i utsatta områden.²³ För att uppnå detta – och för att få poliser att vilja arbeta långsiktigt i dessa områden – är det dock viktigt att arbetsgivaren värnar om deras hälsa och välmående.²⁴ Det är också viktigt att det nationella – och även det mer lokala – ledarskapet, prioriterar det relationsskapande arbetet.

Integrationspolisiärt arbete

Det finns flera ytterligare teman i forskningen om utsatta områden. Ett av dem handlar om integrationspolisiärt arbete i Borås.²⁵ Studien visar på behovet av att polisen arbetar mot våldsbejakande extremism i utsatta områden. Även här handlar det om att rätt person ska finnas på rätt plats och arbeta långsiktigt och relationsskapande. Samverkan med kommunen är en viktig framgångsfaktor och studien visar att flera brott kunde förhindras tack vare integrationspolisernas arbete.

¹⁹ Gerell 2020

²⁰ Gerell 2020

²¹ Riksrevisionen 2020

²² Eriksson 2022, Eriksson och Sundqvist 2022, Gerell 2020

²³ Eriksson 2022, Eriksson och Sundqvist 2022, Gerell 2020

²⁴ Eriksson 2022, Eriksson och Sundqvist 2022, Gerell 2020, Sundqvist m.fl. 2020

²⁵ Persgård 2020

Diskussion

Fokus för många av studierna ovan är samverkan och ett relationsskapande arbete. Om man utifrån denna översikt också frågar sig vilken forskning som saknas när det gäller polisarbete i utsatta områden, så skulle ett svar kunna vara effektutvärderingar av just samverkan och relationsskapande arbete. Sådana studier saknas i stor utsträckning. Det kan hänga samman med att det helt enkelt är svårt och resurskrävande att genomföra sådana utvärderingar – det tar lång tid innan det går att se effekter och det är också svårt att mäta den här typen av arbete.

Flera forskare trycker på hur viktigt det är att rätt sorts poliser arbetar i utsatta områden – engagerade personer som känner området väl och kan arbeta både gränssättande och relationsskapande. Detta passar inte helt ihop med "vanligt" polisarbete, som bygger på att rätt funktion, snarare än person, ska utföra olika arbetsuppgifter. Utifrån forskningen kan det dock vara värt att verkligen våga låta "person gå före funktion" i polisarbetet i de utsatta områdena. För att vilja och orka behöver dock dessa anställda få rätt stöd, rätt utbildning och rätt förutsättningar.